

larında aynı zamanda kendilerinden hadis dinlediği İbn Rüşd, İbn Hazm ve İbn Abdülber en-Nemerî ile Ebû Ubeyd el-Bekrî, Muhammed b. Fütûh el-Humeydî, Ebû Ali es-Sadeî, Ebû Ali el-Gassânî'nin bulunduğu çok sayıda tanınmış kişi onun talebeleri arasında yer aldı.

Mâlikî mezhebine mensup olan İbnü'd-Delâî güvenilir bir muhaddis, önemli bir coğrafya âlimidir. İber yarımadasının çeşitli bölgelerine seyahatlerde bulunarak bu yerler hakkında bilgi toplamış, kendisine bu yolculuğunda coğrafyacı Ebû Ubeyd el-Bekrî kılavuzluk yapmıştır. Yâkût el-Hamevî ve Muhammed b. Muhammed el-İdrîsî gibi coğrafyacılar ondan faydalanmış, Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni de *Âşârü'l-bilâd ve aḥbârü'l-ḥabâd* adlı eserinde (meselâ bk. s. 216, 240 vd.) İspanya ve Batı Avrupa ile ilgili coğrafi bilgi verirken onu esas almıştır (Krachkovsky, I, 274). Eserlerinde, çalkantılı mülûkû't-tavâif dönemi (1031-1090) İspanya'sının coğrafi yapısı ile tarihî ve kültürel hareketliliğine ışık tuttuğu kabul edilen İbnü'd-Delâî 19 Şâban 478'de (10 Aralık 1085) Meriye'de vefat etti ve Havz Kabristanı'na defnedildi.

Eserleri. 1. İftizâzu (İktizâzu) ebkâr evâ'ilü'l-aḥbâr. Hadis kitaplarından derlenmiş olup Hz. Peygamber henüz hayatta iken fikhî hükümlere esas teşkil eden hadislerden meydana gelmiş bir çalışmadır (İbn Hayr, s. 473; Abdülvâhid Zennûn Tâhâ, s. 150). **2. Tersî'u'l-aḥbâr ve tenvî'u'l-âşâr ve'l-büstân fi ğarâ'ibi'l-büldân ve'l-mesâlik ilâ cemâ'i'l-memâlik.** Ahmed b. Muhammed er-Râzî'nin başlattığı, Endülüslü âlimlerin sürdürdüğü tarihî ve coğrafi bilgilerin iç içe verilmesi geleneğine (a.g.e., s. 159) uygun olarak kaleme alınan bu tarihî coğrafya eserinde önce kısaca coğrafi bilgiler verilmiş, ardından genişçe tarihî mâlumat kaydedilmiş, olaylar kronolojik sıraya göre sıralanmıştır. Eserin o dönem için önemli sayılabilecek bir özelliği de esas alınan hicrî tarihlerin gerekli görülen yerlerde milâdî karşılıklarının verilmesidir (a.g.e., s. 161). İbnü'd-Delâî bu çalışmasında daha çok müşâhedelerine dayanmış olmakla birlikte önceki müelliflerin eserlerine de başvurmuş, özellikle İslâm öncesi İspanya tarihine dair konularda Ahmed b. Muhammed er-Râzî'den istifade etmiştir. Endülüs'le ilgili araştırmalar için önemli kaynaklar arasında sayılan eserin bir bölümü Abdülazîz el-Ehvânî'nin tahkiikiyle yayımlanmıştır (Madrid 1965). **3. Nizâmü'l-mercân fi'l-mesâlik ve'l-memâ-**

lik. Genel coğrafyaya dair bir risâledir. İbnü'd-Delâî'nin bunlardan başka *Delâ'ilü'n-nübü'nin (A'lâmü'n-nübüve)* ile *Fehrese* adlı eserlerinden de söz edilmiştir (İbn Hayr, s. 430).

BİBLİYOGRAFYA :

Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 213-217; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 389; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 222, 430, 473; İbn Beşkûvâl, *eş-Şıla* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire-Beyrut 1410/1989, I, 115-117; Dabbî, *Buġyetü'l-mültemis* (Ebyârî), I, 242-244; İbnü'l-Esrî, *el-Lübâb*, I, 522; Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), bk. İndeks; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVIII, 567-568; a.mif., *Târîḫü'l-İslâm: sene 471-480*, s. 216-217; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 259-260; *el-Hulelû's-sündüsüyye*, I, 380-382, 404; Mahlûf, *Şeceretü'n-nür*, I, 121; I. Krachkovsky, *Târîḫü'l-edebî'l-coġrafiyyi'l-Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1963, I, 273-274; Hüseyin Münis, *Târîḫü'l-coġrafiyye ve'l-coġrafiyyin fi'l-Endelûs*, Madrid 1967, s. 81-96; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Maġribi'l-Arabî*, Rabat 1403/1983, III, 163-164; Abdülvâhid Zennûn Tâhâ, *Dirâsât fi'l-târîḫi'l-Endelûsi*, Bağdad 1987, s. 147-166; Manuel Sánchez Martinez, "Razî, fuente de al-'Uđri para la España preislámica", *Cuadernos de la Historia del Islam*, III, Granada 1971, s. 7-23; a.mif., "La cora de Ilbira (Granada y Almeria) en los Siglos X y XI, segun al-'Uđri (1003-85)", a.e., VII (1975-76), s. 5-78; Ali Refîi, "İbn Delâyi", *DMBİ*, III, 511-513.

THOMAS B. IRVING

İBNÜ'D-DEMÂMİNİ

(ابن الدماميني)

Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Ömer el-Mahzûmî el-İskenderî ed-Demâmîni (ö. 827/1424)

Arap dili ve edebiyatı âlimi.

763'te (1362) İskenderiye'de doğdu. İbnü'd-Demâmîni veya Demâmîn diye tanınır. İskenderiye'de akrabası Bahâ İbnü'd-Demâmîni, Abdülvehhâb el-Karavî, Kahire'de Sirâcüddin İbnü'l-Mülâkkn, Mecc İsmâil el-Hanefî ve Kemâleddin ed-Demîrî, Mekke'de Kadî Ebû'l-Fazl en-Nüveyrî gibi âlimlerden tahsil gördü. Memleketinde zamanının ileri gelen ilim adamları ile ve bilhassa İbn Haldûn'la uzun süre beraber bulundu. Nâsir et-Tinnîsî, İbn Arafê, Cemâl İbrâhim el-Emyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ömer el-Bulkinî gibi âlimlerden de istifade etti. İskenderiye'de birçok medresede ders veren İbnü'd-Demâmîni, Kadî Ahmed İbnü't-Tinnîsî'nin nâibliğini yaptı. Daha sonra onunla beraber gittiği Kahire'de de bir süre aynı göreve devam etti. Ezher'de Arap dili ve edebiyatı dersleri verdi. 800 (1398) yılında Dimaşk'a geldi ve oradan hacca gitti. Hac

dönüşü Kahire'deki nâiblik görevini bırakarak İskenderiye'ye döndü. Şehrin büyük bir camisinde imam-hatiplik yapmaya başladı. Ayrıca ticaretle de meşgul oldu. Borca girerek büyük bir dokuma tezgâhı kurdu. Tezgâhla birlikte evi yanınca ekonomik durumu iyice sarsıldı. Alacaklılarından kaçıp Mısır'ın Saîd bölgesine gittiyse de yakalanıp Kahire'ye getirildi. Bu sırada Kahire'de bulunan edip ve şair İbn Hicce el-Hamevî ile sır kâtibi Nâsirüddin İbnü'l-Bârîzî'nin yardımları sayesinde borçlarından kurtuldu ve eski itibarına kavuştu. Memlûk Sultanı el-Melikü'l-Müeyyed el-Mahmûdî tarafından Mısır'da Mâlikî kadısı olarak tayin edildi. Bazı ciddi suçlamalara mâruz kalması üzerine görevinden ayrılarak tekrar hacca gitti (819/1416). Ertesi yıl Yemen'e geçip Zebîd Camii'nde bir yıl kadar ders okuttu. Fakat burada daha fazla kalma imkânı bulamayıp Hindistan'a geçti. Hindistan'da verdiği dersler ve çalışmalarıyla kısa sürede kendini kabul ettirdi. Ancak buradaki hayatı da uzun sürmeyen İbnü'd-Demâmîni 827 Şâbanında (Temmuz 1424) Hindistan'ın Gülberge şehrinde vefat etti. Bazı kaynaklarda zehirlenerek öldürüldüğü kaydedilmektedir (Sehâvî, VII, 185; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, s. 489). İbnü'd-Demâmîni dil, edebiyat âlimi ve şair olmasının yanı sıra fıkıh, tefsir ve hadis alanlarında da söz sahibiydi.

Eserleri. 1. el-'Uyûnü'l-ġâmize 'alâ ḥabâya'r-Râmize (Şerḫü'l-Ḥazreciyye, Şerḫü 'Arûzi'l-Ḥazreci). Ebû Muhammed Abdullah b. Osman el-Hazrecî'nin *el-Ḥazreciyye* ve *er-Râmize* adlarıyla anılan aruzâ dair kasidesinin şerhidir. Bazı kaynaklarda iki ayrı kitap olarak gösterilen eserde Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Girnâti'nin *er-Râmize* üzerine yazdığı şerhi esas alan müellif, hocalarının aruzâ dair görüşleriyle kendi görüşlerini mezcetmiştir. İlk olarak kenarında Şeyhülislâm Ebû Yahyâ Zekeriyâ el-Ensârî'nin *Fethu Rabbi'l-beriyye bi-şerḫi'l-Kaşi-deti'l-Ḥazreciyye* adlı eseriyle birlikte el-'Uyûnü'l-fâhîretü'l-ġâmize 'alâ ḥabâya'r-Râmize ismiyle basılan eserin (Kahire 1303) ilmî neşri *el-'Uyûnü'l-ġâmize 'alâ ḥabâya'r-Râmize* adıyla Has-sânî Hasan Abdullah tarafından gerçekleştirilmiştir (Kahire 1383/1973, 1415/1994). **2. Tuḫfetü'l-ġarîb bi-şerḫi Muġni'l-lebîb.** İbn Hişâm en-Nahvî'nin i'rab ve edatlarla ilgili *Muġni'l-lebîb* adlı eserinin şerhidir. Bu eser Mısır'da (1305), Taqqiyüddin eş-Şümünnî'nin *Kitâbü'l-Munşif mine'l-keîâm 'alâ Muġni İbn Hişâm*

